

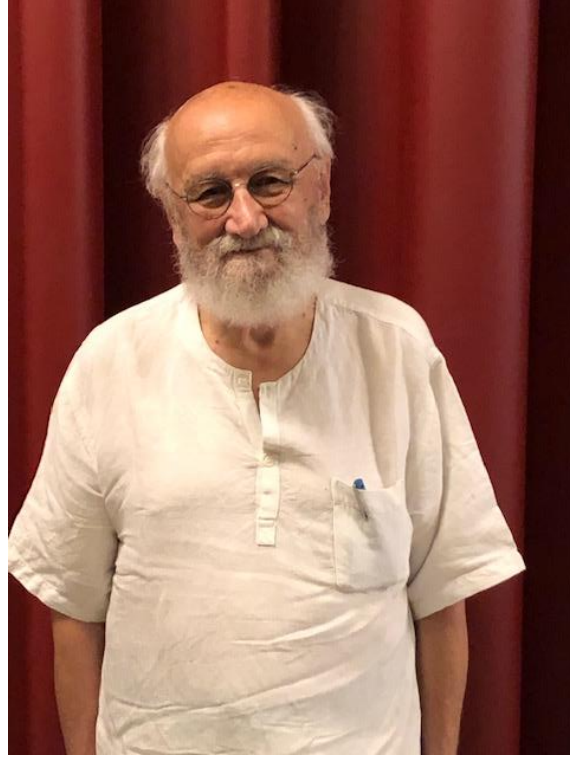
ENGİN AYÇA İLE TÜRK SİNEMA DERGİCİLİĞİ ÜZERİNE

İlker Mutlu

Bu yıl 29'uncusu düzenlenen Adana Altın Koza Film Festivaline katıldık. Festival filmler açısından biraz sönük geçti, çünkü sadece sekiz film finale kalabilmişti. Bu filmler *Bana Karanlığımı Anlat* (Gizem Kizil), *Bir Zamanlar Gelecek: 2121* (Sepil Altın), *Çilingir Sofrası* (Ali Kemal Güven), *Ela ile Hilmi ve Ali* (Ziya Demirel), *Kabahat* (Ümran Safter), *Mendirek* (Cem Demirer), *Suna* (Çiğdem Sezgin) ve *Yaban*'dı (Tareq Daoud). Yarışma dışı olarak da *Kerr* (Tayfun Pirselimoglu), *Turna Misali* (İffet Eren Danışman Boz) gösterildi. Filmler arasında bana göre öne çıkanlar, *Bana Karanlığımı Anlat* ve *Çilingir Sofrası*'ydı ki ikisi de En İyi Oyuncu ödüllerini aldılar. *Kabahat*'ın genç kadın oyuncularını da ödüllendirildiler ama babaanneyi oynayan *Işıl Acaray* da oldukça iyiydi. *Kerr* karanlık yapısıyla bir parça iticiydi ama kendi türünün iyi bir örneğiydi. *Turna Misali* de başrol oyuncusu *Şennur Nogaylar* ile yeni ve epeydir beklenen bir *Aliye Rona*'yı müjdeliyordu.

Konumuz festivaldeki filmlerden çok, festivali renklendiren sergilerden “Türk Sinemasının Belleği Dergiler (1950’lerden 1980’lere)” olduğu için gelin ona ve konuyla ilgili söyleşi yaptığımız sinema yazarı-akademisyen-yönetmen-senarist **Engin Ayça**’ya dönelim. Sergi, ele aldığı dönemdeki dergilerin önemli kısmını örnekleyen, iyi hazırlanmış bir sergiydi. **Engin Ayça**’nın da festival konuklarının arasında olması mutlu bir tesadüftü, zira sergideki dergilerin üçte ikisinde bir şekilde imzası vardı.

1941 Edremit doğumlu **Engin Ayça**, Galatasaray Lisesi’nden mezun olduktan sonra Roma’da Instituto Superiore Dell Opinione Publica ve Centro Sperimentale Di Cinematografia okullarında sinema yönetmenliği eğitimi aldı. 1970-74 arasında İstanbul Üniversitesi Foto Film Merkezinde çalıştı. **Yılmaz Güney**’in *Arkadaş* filminde ona asistanlık yaptı. 70’li yılların ortasına kadar **Atilla Dorsay**, **Nezih Coş** gibi isimlerle, aralarında *Yedinci Sanat*’ın da olduğu sinema dergileri çıkardı. 1974-1986 arasında TRT’de yönetmenliğini yaptığı belgesel ve kültür programları üretti. 1987’de TRT’den ayrılarak *Bez Bebek*’i yönetti. 1990’da *Soğuktu ve Yağmur Çiseliyordu*’yu, son olarak da *Suna*’yı (2007) çekti. Sinema üzerine iki de çeviri kitabı bulunan **Ayça**, uzun süre Mimar Sinan Üniversitesi Sinema-TV Enstitüsü’nde ders verdi, sinema kuramları üretti. 2022’de SİYAD Onur Ödülüne layık görüldü.

İlker Mutlu: *Efendim, bugün [14 Eylül 2022] bu eski dergiler sergisini gezerken, düşündüğümüz şeyler: Bunlar ne emeklerle kimbilir ne şekilde yapıldılar, nasıl oluştular, o fikir nasıl çıktı, bu cesaret nasıl oluştu? Özellikle eskiden başlayarak daha yeniyeye doğru anlatabilir misiniz?*

Engin Ayça: Ben 60'lı yıllarda Roma'da sinema eğitimi alıyordum. Yazın da İstanbul'a geldiğimde Sinematek'e gidiyoruz, oradaki insanları tanıyoruz falan. Sinematek'in bir yayını var, *Yeni Sinema*. Dediler ki "Roma'dan bir şey yazar mısın oraya?" Ben de orada elime geçen broşürlerden, şuradan buradan gelişmeler neyse sinema çevrelerinde, onları yazıyordum. Onları "Roma Mektubu" diye yayınlıyorlardı *Yeni Sinema* dergisinde. Sonra okulu bitirip İstanbul'a kesin dönüş yaptığımda askerliğe başvurdum. O sırada Devrimci Hareket Tiyatrosu'na katıldım; sokak tiyatrosu. İşte "Boğaz Köprüsüne Hayır!" falan mitingleri yapıldı. **Ali Özgentürk, Mehmet Ulusoy...** (**Mehmet Ulusoy** benim okuldan sınıf arkadaşım, Galatasaray'dan. Dışarıda da beraber olduk.) Bu sırada, bu Sinematek çevresinden, tam kimdi hatırlamıyorum, dediler ki "Bir Genç Sinema oluşumu yayını çıkarmak istiyoruz. Toplantı yapılacak." Gittik, 20-30 kişilik bir şey. Hisar Film Yarışması var o sene. Oraya da birçok genç, kısa filmler çekiyor, 8 mm çoğunlukla. Anladığım kadarıyla bunları, tek tek dağınık üretimler [olarak kalmaları] yerine bir araya toptasak, daha belli bir amaca yönelik üretimlerini sağlayabilir miyiz düşüncesiyle yola çıkılmış. Bunun için de bu hareketin bir yayını olsun diye düşünülmüş: *Genç Sinema*. O da var mıydı sergide, *Genç Sinema*?

İ.M: Vardı.

E.A: Sarı kâğıda basılıyordu ilk başlarda. Üçüncü hamur falan, ucuz olsun diye. Orada yazmaya başladık. Orada bakarsan içine, kimlerin yazdığı görülebilir.

İ.M: Ali Gevgilili var galiba.

E.A: Şimdi isim isim sayamam ama **Üstün Barışta** vardı, o da yine hem Galatasaray'dan arkadaşım hem de Roma'dan. Böyle bütün olarak, tabak olarak basılıp geliyordu. Biz onları katlaya katlaya böyle dergi haline getiriyorduk. Sonra açmak gerekiyordu. O şekilde satıyorduk. Hatta, bu Sinematek'in gösterimleri o zaman Pangaltı'nın altında bir yerlerde yapılıyordu. Sinemanın girişinde, **Üstün** bir tarafta, ben bir tarafta, dergi satıyorduk. Bir taraftan da tabii dergiye yazı da yazıyoruz. Hepimiz böyle sol rüzgârların getirdiği kişiler olarak, o zamanki var olan Türk sinemasına, Yeşilçam'a sempati duymayan, hatta ona "düzenin

sineması” diyerek, düzeni reddederek, farklı bir sinemanın düşüncesini üretmeye çalışıyoruz. Benim kitaptaki (*Şu Sinema Dedikleri*, Artshop Yayıncılık, 2016) yazıların bir kısmı *Genç Sinema*’dan alınmıştır.

İ.M: *Bu dergilerin çoğu birbirinin devamı, değil mi? Mesela biri kapansa yerine yeniden açılan başka dergi var.*

E.A: Eskiden beri sinema dergileri uzun ömürlü olamamıştır. Gittiği kadar gitmiş, kalmıştır. Sonra birileri bir yerden başka bir şekilde başlamıştır. O da gittiği kadar gitmiştir, kalmıştır. Oysa ben Roma’da okurken bir dergi çıkıyordu Siyahbeyaz diye: *Bianco Nero*. O dergi hâlâ çıkıyor. Ya da diyelim ki İngiltere’de çıkan *Sight&Sound*, hâlâ çıkıyor. *Cahiers du Cinema* Fransa’da hâlâ çıkıyor. Bizde bu uzun soluklu dergi bir şekilde olmadı, olamadı. Nedenleri ayrı bir konu, onu uzmanları bulsun, araştırmacılar çözümlensinler.

1970’lerin başında gittim askere, 72’de bitti, yine döndük buraya. Ne yapacağız? İşte film konuşmamız lâzım, sinema yapmamız lâzım. İstanbul Üniversitesi’nin Foto-Film Merkezi vardı, oraya bir şekilde girdim. Orada belgesel filmler çekiliyor. Bir taraftan da Sinematek’e gidiyoruz. Ne yapacağız, ne edeceğiz; Yeşilçam’ı da adam yerine koymadığımız için nasıl film çekeceğiz, para

nasıl bulunacak? O yüzden Foto-Film Merkezi belgesel, dedik ki daha kolay burası. Okulda bize konulu filmi öğrettiler. Burada da belgesel deneyimimiz olur, onun da sinemamıza önemli katkısı olur. 72'nin sonlarına doğru olması lâzım, **Nezih Coş** (o da Sinematek'in içinde) salondan çıktı, orada üstte oturma yerleri vardı; ayaküstü konuşuyoruz **Nezih**'le. Dedik ki "Ya, sinema dergisi çıkartmak lâzım." Çünkü artık Sinematek de *Yeni Sinema*'yı çıkartmıyordu. Böyle bir program dergisi gibi bir şey çıkarıyorlardı. O sırada **Atilla Dorsay** belirdi. "Ben de epeydir bir dergi çıkartmayı düşünüyordum. Baktım siz de dergi konuşuyorsunuz. Hadi bunu hep beraber yapalım," dedi. Dolayısıyla ben, **Nezih Coş** ve **Atilla Dorsay**, bu *Yedinci Sanat* sinema dergisini çıkartmanın öyle ayaküstü kararını verdik. Finansman olarak da herkes cebindeki var olan paraları ortaya koydu. Dergiyi öyle çıkardık. O zaman şöyle deniyordu: "İlk üç sayıyı finanse edebilirsen, üç sayıdan sonra o dönüşlerle kendini çıkarır artık." Tabii üç kişiyle olamaz bu dergi; insanlar gerekiyor. Başkalarının da yazı yazması, başkalarının da çevirilerde yardımcı olması falan gerekiyordu. İngilizce çevirenler falan buluyoruz böyle. Bir kadro oluşturmaya çalışıyoruz. **Üstün Barışta**'ların *Genç Sinema*'dan beri gelen bir grupları var, ben onlarla bağlantı kurmaya çalıştım. **Yorgo Bozis**'le buluştuk Taksim'de, Eftalikos Kahvesinde. (Şimdi yok, kahve değil artık. İstiklal Caddesi'yle Sıraselviler'in dönüş yerindeydi.) Dedik ki, "Bakın, bir dergi çıkarıyoruz. Gelin siz de katkıda bulunun. Biz bunu yaptık diye, 'Gelin bizim anlayışımıza dahil olun' demiyoruz. Gelirseniz hep beraber, sizin de katkınızla dergiyi devam ettiririz." O arkadaşlarıyla görüştükten sonra tekrar bulduğumuzda dedi ki "Biz farklı bir dergi çıkaracağız." İyi, tamam, canınız sağ olsun. Ve onlar *Çağdaş Sinema* dergisini çıkarttılar.

İ.M: Bölündünüz yani?

E.A: Daha birleşmemiştik ki. "Bizim dergi anlayışımızdaki, oradaki güdeceğimiz yazıların şeyi farklı. Onun için farklı bir dergi çıkartacağız," dedi; bizim birçok arkadaşımız da onlarla aynı yerde toplandılar. Dert değil. Ama okuyucu sayısı belli; okuyucu bir dergiyi yaşatabilirken iki dergiyi nasıl yaşatsın sorunu var. Zaten biz en fazla 1000-1500 satıyoruz. İstanbul'da birçok yere gidip elden gazetecilere bırakıyoruz satışı olsun diye; dağıtımcıya verip Türkiye çapında dağıtmak da yok. Anadolu'daki birtakım kitapçılara postayla gönderiyoruz. Oralara ikişer üçer tane falan gönderiyoruz. Sonra, zaman içinde bu *Çağdaş Sinema* da içinde bölündü. Ayrıldılar. Dedik ki "Ya, gelin birlikte olalım,

parçalanmayalım,” falan. “Yok,” dediler. **Erden Kıral** da var onların içinde. Biz başta **Erden Kıral**’ın yazılarını yayınlıyorduk. Hatta, şimdi arkasından konuşmak gibi oluyor ama, pek içimize sinmiyordu yazıları ama diyorduk ki “Ya, bu arkadaş genç. Hevesli. Yayınlayalım ki devam etsin yazmaya. Zaman içinde iyi olur.” Ama, **Erden Kıral** ve diğer arkadaşlar bize gelmekten sonradan vazgeçtiler. Onlar o zaman *Gerçek Sinema* dergisini çıkarttılar. Üç tane dergi. Şimdi üç tane dergiyi okuyucu taşımaz ki. Zorlanıyoruz.

İ.M: *Üçü de aynı şekilde dağıtılıyor, değil mi?*

E.A: Bilmiyorum onların nasıl dağıttıklarını. Ama başka şekilde nasıl dağıtırlar ki? Elden, yani belirli işte, Taksim, Beyazıt’ta bir yer, Kadıköy’de bir yer, Beyoğlu’nda bir yer falan, üçer beşer ya da onar yirmişer. Satışa göre bir dahakine biraz daha az veya biraz daha fazla veriyoruz dergiyi. Tabii zorlanmaya başladık. Kadro açısından da zorlanmaya başladık. **Atilla** zaten bir süre sonra dergiden ayrıldı. **Nezih** de bir yerde çalışmak zorunda, onun da parası yok, bir geliri yok. Dergiye ayıracak zamanı kalmadı. Çünkü **Nezih** derginin mizanpajını yapıyor, düzeltmesini yapıyor, her şeyini yapıyor, bir de taşıma hamallığını yapıyor. Asıl yük **Nezih**’in sırtındaydı. **Nezih** çalışınca biz zorlanmaya başladık. Bir yaz tatilinde dedik ki, “Biraz dergiyi bırakalım, sonra tekrar toparlarız.” Toparlayamadık tabii, o sayı bitti. On sekizinci sayı mıdır nedir en son çıkan sayı. Biz devam ettiremeyince ötekiler de devam etmedi. Ne oldu? Üçümüz de yok olduk. Bir araya gelseydik belki çok daha uzun soluklu gidebilirdi. Ona göre de çok daha zengin içerikli gidebilirdi.

Dergiyle, Yeşilçam’a alternatif bir sinema düşünüyorduk, çünkü biz Sinematek ekolünden geliyorduk. Sinematek de programlarıyla Türkiye’de Yeşilçam dışında farklı bir sinemanın bilgisini taşıyor. Örneklerini taşıyor ve olabirliğini göstermeye çalışıyor. Ve tabii biraz da sol görüşlü kişilerin orada bulunmasıyla, işte Doğu Bloğu’ndan gelen filmler, şunlar bunlar falan. Bu arada, tabii burada çıkarıyorsak Türk filmlerini de yazmak durumundayız. O zaman Türk filmlerini izlemeye başladık.

İ.M: *Yedinci Sanat'ta daha çok yer veriliyordu Türk sinemasına, değil mi?*

E.A: Tabii. *Yeni Sinema* sadece yabancı sinema yapıyor. Hatta ilginçtir, *Yeni Sinema* "Türk Sineması Özel Sayısı" çıkarttı. Türkiye'de çıkan bir sinema dergisi kendi ülkesinin sinemasıyla ilgili özel sayı yapıyor! Kendi ülke sineması onun asıl konusu olması gerekirken! Hani yabancı bir derginin Türk sineması özel baskısı çıkar ya, onun gibi özel sayı çıkarttı Biz, Türk sinemasına da eğilelim, eleştireceksek görerek, bilerek eleştirelim. O kuşak Türk sinemasına pek gitmezdi. Ya da okumuş-yazmışların çoğu Türk filmlerine gitmezdi, yabancı filmlere giderdi. Ben de Galatasaray'da okudum, ben de Türk filmine gitmedim ki hiç. Belki **Metin Erksan**'ın bir filmi olduysa, işte onu gittik gördük, ödül alıyor diye. Türk sineması sevilmiyordu çünkü. Ama Yeşilçam, seyretmedim. Gitmedim. Devamlı yabancı filmleri izliyorduk Beyoğlu'nda.

İ.M: *Peki dergileri ilk çıkartmaya başladığınızda, bu sert politik dil zamanla diğer dergilerde daha da yumuşadı mı, yoksa aynı şekilde mi devam etti?*

E.A: Öteki dergiler gene o sert dili bir ölçüde göturdüler. *Çağdaş Sinema* da aynı şeyi sürdürdü sanıyorum ki sonradan **Erden**'in bana itirafı şöyle; biz Türk

sinemasına da empatiyle bakıp, Türk filmlerini de seyredip, onları da değerlendirmeye çalışıyoruz ya, onlar tümüyle bu sinemaya karşı oldukları için bize gelmediklerini söyledi. Biz Yeşilçam'a biraz ılımlı bakıyoruz diye bizim yanımıza gelmediler, çünkü onlar bütünüyle Yeşilçam dışı bir sinemayı düşünüp o çizgide bir dergicilik anlayışıyla dergi çıkardılar. Biz, Yeşilçam filmlerini seyrederek eleştirmeye başladık, yazmaya başladık dergide.

Bizden önce sinemaya düşünce planında bakan dergi olduğunu pek sanmıyorum. Sonra *Çağdaş* ve ondan ayrılan diğerlerinin çıkardığı *Gerçek Sinema*. Bir de 68-69'daki bu *Genç Sinema* var. 1950'lerde de parça parça dergiler var ama onlarda yazarlar daha çok magazin gazeteciliğinden gelenlerdi.

İ.M: *Zaten Genç Sinema bu anlamdaki ilk dergi, değil mi?*

E.A: Evet.

İ.M: *Bu Yedinci Sanat'ların bazılarında ulaşma fırsatım oldu. Çok ilginç şeylere denk geliyorsunuz, ilginç isimler çıkıyor birden karşınıza. İşte Sinan Çetin karikatür çizmiş galiba. Değil mi? Birkaç sayıda var. Bir de, çok hoşuma gitti: Anketler yapmışsınız. Hatta bir sayıda bir geneleve gidip*

genelev kadınlarına sormuş sizin röportajcılardan biri “Hangi artisti seviyorsun?”, “Hangi filmlere gidiyorsun?” falan gibi. Çok değişik şeyler denemişsiniz o dergi boyunca.

E.A: Birçok insan bize İstanbul dışından katkıda bulunuyordu. Hâlâ denir ki “Ya, *Yedinci Sanat* gibi bir dergi bir daha olmadı Türkiye’de!” Birçok kişi oradaki yazılardan, söyleşilerden hâlâ yararlanır. Biz Yeşilçam’ı kendi ağzından deşifre etmek istiyorduk. Dolayısıyla Yeşilçam’ı Yeşilçam yapan önemli kişilerle söyleşiler yaptık. Yönetmen olarak, yapımcı olarak, senarist olarak. **Hürrem Erman**’la konuşma yaptık, **Bülent Oran**’la konuşma yaptık, şimdi aklıma gelmiyor ama birçok insanla konuşma yaptık. Çok önyargılı olmadan kendimize göre sorular sorduk. Teyp kullandık çoğu zaman ama her zaman teyp kullanamıyorduk. O zaman **Nezih** ve ben bir taraftan notlar alarak yaptık. Hatta bir tanesi **Lütfi Akad**’la yaptığım bir söyleşidir. Teypsizdik. **Nezih** bir taraftan ben bir taraftan, notlar aldık, bütün konuşmanın notlarını aldık. Oturduk, karşılıklı notlarımızı karşılaştırarak o söyleşiyi kaleme aldık, yazdık. Sonra **Lütfi Bey** biraz kırılmış. Demiş ki “Yahu ben hiçbir şeyi böyle söylemedim ya da öyle demedim,” falan filan demiş. Ama bizim bir kötü niyetimiz yoktu. Duyduğumuz, anladığımız, yazdığımız gibi, kâğıda dökerek, iyi niyetle yayınladık. Bu şekil bile olsa bir belgedir, yararlı bir belgedir.

Böyle, Güney Amerika’da olsun, Avrupa’nın birtakım yerlerinde olsun, onların birtakım bildirileri, yayınları varsa onlara da yer veriyorduk ki hani okunsun, öğrenilsin, yararlanılsın diye. Çünkü bizim o dönemde kafamızdaki sinemayla ilgili üretim yapacak kişi yoktu. Kişiler yoktu, ürünler de yoktu.

İ.M: *Peki sizce o sinema niye gelişemedi? Bu anlamda sizin içinizden de “devrimci sinema yapalım” gibi bir eğilim çıkmadı Türkiye’de.*

E.A: Nasıl yapacaksın ki? Devrimci bir hareket olmayınca o hareketin sineması da olmaz. Lafla olmuyor bu şeyler. Uzun film, parayı nereden bulacaksın? Yapabileceğin tek şey kısa filmler. Birtakım kısa filmler çekilmekteydi. Tamam, grevlere gidiyorsun. Taksim’deki o Kanlı Pazar’ın çekimlerini yaptık örneğin. Anlatabiliyor muyum? **Üstün Barışta**, onlar bir taraftan, **Ahmet Soner** falan, ben de, **Kuzgun Acar**’ın kamerasını almıştım, ta Beyazıt’tan başlayarak o yürüyüşü Taksim’e kadar parça parça, çeke çeke geldim. Taksim’e onlardan önce geldim. Hemen girişteki, şimdi Gezi Pastanesi falan var, oradaki apartmanın bir tanesinin beşinci katına çıktım, kapıyı çaldım. Dedim ki “Çekim yapabilir

miyim?” Bir hanım açmıştı. “Buyrun gelin” dedi. Orada tepeden olayları çektim. Hani, devrimci sinema diyorsan, bunlar da onun içine girer. En azından orada bir devrimci hareket var, öğrenciler yürüyorlar. 6. Filoyu falan daha önce denize atmışlar, öğrenci hareketi var İstanbul’da, Ankara’da, Türkiye’nin birçok yerinde. Biz de o hareketin içinde onu belgeliyoruz. O benim çektiklerim maalesef yok ortalıklarda. Nerede olduğunu da bilmiyorum. Çünkü biz Maden-İş’ten katkı almıştık. Film almıştık, galiba Maden-İş’e filmleri vermiş olmamız gerekiyor. **Ali Özentürk** Maden-İş’in o sırada dergisini çıkarıyordu, gazetesini çıkarıyordu. Ben de Ali’yle o bağlantıyla Maden-İş’le ilişki kurmuştum. O benim çektiklerimin işte ondan sonra Maden-İş’te olması lâzım, ama işte 12 Mart olunca... Belki birisi aldı, evine götürdü, belki polis aldı. Bilmiyoruz yani, benim çektiklerim yok.

Ama o Kanlı Pazar’la ilgili ortalıkta dolaşan ve televizyonlarda falan olayları anlatan programlarda gösterilen şeyler, Üstünlerin çektikleri. Onlar alandaydılar, alandan ne çektilerse ben cepheden çekmiştim. Aslında benim çektiğim çok daha “olay”ı görüyordu. Çünkü aşağıdan gelenler Teknik Üniversite’nin orada durdular. Taksim’de böyle bir hazırlık olduğunu biliyorduk hepimiz. O yüzden ben daha önceden gittim Taksim’e, o kitle geldiğinde ne olacaksa oradan çekeyim diye. Bu Teknik Üniversite’de olanlar da demişler ki “En savaşçılarımız öne gelsin.” Önden onlar, arkadan kitle geliyor böyle. O öndeki şey yararak meydana girecek ve meydan dolacak Beyazıt’tan beri gelenlerle, tamam mı? O kitle geldi, ama polis hemen arkasını kesti onların ve kitle alana giremedi. Ve o alana girenler de, bir taraftan polis, bir taraftan o sabahtan beri elinde sopayla bekleyen Ülkücüler, sağcılar neyse, onların hücumuyla arbede yaşandı. Onların bir kısmını ben tepeden bayağı çektim. Üstünler çekemedi o kadar.

Bir gün inşallah bir yerden çıkar. Umarım.

İ.M: *Sinema yazarlığından gelip sinema yaparak o şeye devam eden çok az sayıda insan var bizde, değil mi? En eskisi Halit Refiğ galiba yazarlıktan gelip de yönetmenliğe geçen.*

E.A: Mümkündür. Ben şunu diyorum: Hem sinemaya teorik bakıp, hem o teorisine uygun film çeken iki kişi var: Bir **Halit Refiğ**, bir ben. Başka örnek Türk sinemasında yok. Yani, sinema üstüne yazı yazıp, sinema üstüne eleştiri yapıp, değerlendirme yapıp, çeviri yapıp falan, kafasında düşünce oluşturup, bir de bunları film olarak gerçekleştiren başka örnek, benim bildiğim yok.

İ.M: Şimdi şu anda sizin o yazı geleneğinizi sürdüren bir dergi de yok artık, değil mi?

E.A: Bilmiyorum. Birtakım sinema dergilerinin çıktığını orada burada görüyorum. Bir de tabii finansal olarak dergi çıkartmak çok zor olmaya başladı. Bizden sonra da, yani 80'lerde falan da çıktı dergiler, ama ister istemez, belli bir yayınevine ya da finans şeyine dayanmak zorunda kaldılar. Tabii dayanınca onların çizdikleri çerçevenin dışına pek çıkamadılar. Çıkamazlardı çünkü yani biz 1000 sayıyla satış yaparsak finanse oluyorduk, onların 3-5 bin satmadan finanse olması mümkün değil. 3-5 bin satması için de 3-5 bin kişiye öyle kuru kuru yazılarla ulaşamaz.

İ.M: Çok popüler olmuş dergiler bile bir süre sonra kapanmak zorunda kaldılar, neler neler... Antrakt, Popüler Sinema, Sabah'ındı, bunlar hep kapandılar. "Onlar kapanyorsa biz ne yapalım"a kadar geldik. Biz o yüzden Sekans olarak dijitalde devam ediyoruz artık. Başka çaremiz kalmadı.

E.A: Şimdi bakın benim dergideki yazılarımda da, kitaptaki yazılarımda da belirttiğim bir şey vardı: Türk sinemasının iki şeyi olmadı bugüne kadar. Bir, parası olmadı, yani Yeşilçam dâhil, parası olmadı. İki, yazarı olmadı, yani yayını olmadı. Gerçekten yurtdışına baktığında, demin ben dergi isimleri saydım. O Fransız *Nouvelle Vague*'ın arkasında *Cahiers du Cinema* ve kadroları var. Anlatabiliyor muyum? İtalyan sinemasının arkasında o *Bianco Nero* dergisi ve onun yazarları var. Her sinema hareketi, belli bir yayın ve dergicilikle besleniyor. Sovyet sinemasının arkasında kaç tane dergi var, kaç tane kitap var, kaç tane teori var.

İ.M: Eisenstein yazmaya ayırdığı zamanı film yapmaya ayırsaydı kim bilir kaç tane filmi olacaktı!

Sinema dergiciliğinin haricinde sinema yazını konusunda ne düşünüyorsunuz? Türkiye'deki sinema kitaplarını yeterli buluyor musunuz?

E.A: Son yıllarda sinema kitapları çoğalmaya başladı. Beş-on yıldan beri, birtakım kör topal çabalar var. Ama bu kişiler sinema bilgisini, sinema eğitimini, sinema düşüncelerini kendileri üretmiyorlar ki. Üretilmiş bilgileri alıyorlar. Üretilmiş bilgiler, Türkiye'de üretilmiş bilgiler değil ki. Sinema bilgilerini dışarıdaki kaynaklardan ediniyorlar. Çünkü içeriden onları besleyecek şey yok. O zaman da ben diyorum ki "Siz kaynak oluşturun önce." Önce bu çalışmayı siz

yapın ki kaynak olsun da başkaları ondan yararlansınlar. Siz Batılı kaynaklardan düşünce üretiyorsunuz, sonra o düşüncelerle Türkiye'deki sinema olayını değerlendirmeye çalışıyorsunuz. Olmuyor. Olamıyor yani.

Demin dediğim gibi, 50'lere kimse girmiyor. 40'lardan başlaması lâzım, o piyasanın gelişmesini... Şimdi akademisyen oldu bir hanım. 60'ların Türk sineması diye yazdı. Dedim ki "60'ları yazıyorsun ama 50'leri çözmeden 60'lara nasıl başlarsın?" Hep oradan, buradan, şuradan alıntılarla, işte **Giovanni** şunu demiş, **Nijat Özön** bunu demiş, bu bilmem ne demiş falan filan. Tamam, onlardan da yararlan ama bir de sen bunların üstüne başka bir şey yapmaya çalış. İşte yapamıyorlar, niye, çünkü tanımıyorlar.

İ.M: *Belki, biraz araştırmayla Nijat Özön'ün yaptığı sınıflandırmanın dışında yeni bir sınıflandırma da doğacak ve daha doğru bir sınıflandırma olacak.*

E.A: Ben yaptım. Kitabımda var. Benim kurduğum mantık, farklı bir mantık. Yani Türkiye'deki sinemayı, seyirciyi göz ardı ederek çözemezsin. Önce "Seyirci kimdi?" demen lâzım. O sinema o seyirciye göre yapılıyor. O bakımdan şimdi son

dönemin sinemasının seyircisi yok. Seyircisi olmayan bir sinema yapılıyor. İyi niyetli film çekmeye çalışıyorlar ve bu kitle için, bu halk için, bu insanlar için film çekiyorlar ama o halka ulaşma olanakları da yok. Çünkü sinema salonlarına çıktığında seyirci gelmiyor. Pahalı olması bir yana, bak, benim filmlerime de seyirci gelmedi. Ama televizyonda ulaştım seyirciye. Anlatabiliyor muyum? Ama bunların filmleri televizyonda da seyirciye ulaşmakta biraz zorlanacaklardır, zorlanmaktalar. Şimdi bak, Adana’da sekiz film yarışıyor. Buranın yöneticilerinden biriyle dün akşam konuşuyorduk, dedi ki “Yani, seçici kurul, sekiz tane film ancak çıkarabildi.”

İ.M: 50 tane filmin içinden hem de.

E.A: Geçen yıl Malatya Film Festivali’nde, sinema yazarları jürisindeydik. Tamam, filmler oynuyor ama ele gelecek film yok. Yok yani. “Bunları nasıl seçmişler, nasıl gelmişler bunlar buraya?” dedik çoğu zaman. Anlatabiliyor muyum? İşte ancak iki-üç tane film kendini toparlayabildi, kabul ettirebildi. Diğerleri yeterli değildi. Ne senaryo, ne çekim, ne laf, ne şu, ne bu. Boşa akan su gibi. Bu suyu bir yere kanalize etmek gerekiyor. Bunu kim kanalize edecek? İşte, sinema yayınları bunu kanalize eder. İnsanlar bundan beslenir. Onun üzerine yol alırlar, bunlar bir pusula gibidir insanın elinde.

İ.M: Bir de bugün gittikçe bireysel, sıkışmış filmler yapıyorlar. Yani hep birey hikâyeleri var.

E.A: O da olsun. Ona itirazım yok. O birey de bu toplumun bir gerçeğidir, o birey olma hali de önemlidir. Ama onu iyi işleyip, iyi yansıtmaları gerekiyor.

Dışarıdaki sinema hareketlerine baktığında neye karşı olduklarının çok güzel eleştirisini yapmışlar, değerlendirmesini yapmışlar ve onun karşısına farklı bir sinema düşüncesi koymuşlar, görüşü koymuşlar. Bizde böyle bir şey yok. Toplu bir hareket bile yok. Yeşilçam’da bile yönetmenler bir araya gelip konuşurlarmış, tartışırlarmış. Bugün böyle bir şey var mı, diye sorarım ben.

İ.M: Sinema sektörünün günümüzdeki durumunu örgütlenme, finans, dağıtım açısından nasıl buluyorsunuz?

E.A: Şimdi bak, bu sorular Türkiye gerçeğiyle örtüşmüyor. “Sektör” deniyor. Sektör var mı ki? “Dağıtım” deniyor. Batıda dağıtım var. Bizde dağıtım hiçbir zaman olmadı. Yeşilçam döneminde bile böyle Batı anlamında bir dağıtımcı yok. Olmadı. Yani bu soruların hep kaynakları batıdaki şeylere, kaynaklara bakıp,

oradaki gibi, orada üretilmiş sorular bize dönük. Bizde yok bunların bir tanesinin karşılığı. Sektör, var mı? Örgütlenme? Finans? Birtakım dernekler var, Sine-Sen, Yönetmenler Derneği falan. Ama etkileri nedir, onlar da kör topal yaşamaya çalışıyorlar.

İ.M: *Son soru: En iyi on filminiz? Mesela film önermek istediğinizde aklınıza gelecek ilk on film.*

E.A: Öyle bir seçim yapmadım. Ama şu tür bir düşüncem var benim: Diyorum ki ben, “1930’ların sonuna kadar dünyada yapılan filmleri, bu 40’lardan sonra yapılan sinema, ne derece aşmıştır, ne derece ötesine geçebilmiştir?” 30’lara kadar yapılan, 10’larda, 20’lerde yapılan muazzam filmler var. Onlar o dönemde sinemayı icat ediyorlardı. Yani “sinema nedir”i üretmeye çalışıyorlardı. Önlerinde geçmişte bir model yok. Ve öyle olağanüstü filmler çekilmiş ki o dönemlerde, hayret ediyorsun yani. Sonradan o filmlerin yeni versiyonları çekiliyor, sadece renklendirilmiş, teknoloji artmış, şu olmuş bu olmuş. Ama 1910’larda çekilen o filmin o şeyine bana göre erişemez yani. Mümkün değil. **Eisenstein** filmleri bile 20’lerin filmleridir, en çok 30’lardaki filmlerdir. O dönem sinemasını hâlâ aşabildik mi acaba?

Allah rahmet eylesin, **Godard**’ı kaybettik. Mesela **Godard**’ın varlığı, sinema içindeki yapmak istedikleri ve düşüncelerinden ben kendi açığa çok yararlandım. Çünkü adam düşünerek bir şeylerin peşinde. Düşünerek bir şeyin peşinde olmak olayını ben önemsiyorum. Onun söyledikleri orası için, Fransa için, Batı için çok değerlidir. Ben onu kendim için burada başka türlü üretmek zorundayım. Anlatabiliyor muyum? Yani ben bazen öğrencilerime şöyle bir örnek veririm: Kanadalı yönetmen, **Norman McLaren**. 40’lardan. Hem çizgi film yaptı, kısa filmleri var, hem oyuncu ama farklı bir oyuncu ve animasyon, oyunculuğuyla birlikte animasyon yaptığı filmler var. Mesela bir tanesi şeydir, **Komşular**. Bu kadar savaş karşıtı, bu kadar barış yanlısı bir film yapılabildi mi? Adam, kameraya bile ihtiyaç duymadan film çekebiliyor. Tek tek filmin üstüne çizerek, çizerek yapıyor. Adam müthiş yaratıcı. Ya da müziği karanlığın üzerine çizerek belirtiyor falan. Bunları bugün internet ortamında, bu teknikte yapmak artık çok kolay. Adam 40’larda yapmış. Bir de elle çizerek. Bir de oyuncu kullanarak yaptığı filmler var. Onları seyredersen göreceksin nasıl bir canlandırma yapmış. İnsanlar böyle adım atmıyor. Kayarak gidiyor. Yani stop-motion gibi. İşte tık-tık, tık-tık çekmiş. Böyle zızzzt gidiyor, zızzzt gidiyor.

Bütün onların bilgisi, görgüsüyle baktığında sinemaya, bugün yapılan şeyler çok sıradan. Bugünkü film çekenlerin arkasında örnek alacakları çok film var. Onlarınsa arkasında örnek yoktu. Onlar sinemayı icat ettiler.

İ.M: Yani, 40'lerden sonra - hadi 40'lara kadar da biz uzatalım diyelim, verdiğiniz örnekten dolayı - onlardan sonra sinemaya belki efektler haricinde yeni bir şey katılmış değil diyorsunuz, değil mi?

E.A: Renk menk, şu bu falan filan yani, tamam Yeni Gerçekçilik akımı olarak, işte Fransız Yeni Dalga falan çıktı. Onlar bir soluk getirdiler sinemaya ve modern sinemanın yararlandığı çok pencereler, ufuklar açtılar. Hollywood sineması bile kendi içinde dönüşüm, değişim geçirdi onlar sayesinde. Tabii ki hiçbir şey yapmadı değil.

İ.M: Peki, neredeyse dünya ülkelerinin tamamında Yeni Dalga oluştuğu halde, Türk Yeni Dalgası niye oluşmadı sizce? Ya da oluştu da biz mi bilmiyoruz?

E.A: Şimdi, her yıl festivallere baktığında, 15-20 tane ilk filmini çeken yönetmen. Her yıl 10-20 dediğinde bu böyle, birileri giriyor. Bunlara ben bir şekilde bir dalga diye bakıyorum. Dalga dalga film çekenler geliyor. Geliyor ama ikinci filmi yok çoğunun. O bırakıyor, başkası geliyor yani. Burada birikmiş, sıra bekleyen bir sürü insan var film yapmak için. Şimdi, bunu görmek gerekiyor ve bunu nasıl değerlendiririz, bunu nasıl besleriz? Yani, potansiyel var. Bu da bir kendine göre dalga. Çünkü Fransa Yeni Dalgasına baktığımızda, orada da yüzlerce yönetmen gelmiş, kala kala kaç tanesi kalmış? On tane de, on beş tane, yirmi tane de. Şimdi bizde de benzer bir olay olabilir. Önemli olan beslemek. Bunların önünü açmak ve yolunu aydınlatmak. Burada da görev sinema yazarlarına düşüyor, kariyer yapan akademisyenlere düşüyor. Türk sinemasını iyice öğrensinler. Yeşilçam'ı iyice öğrenmeleri gerekiyor. Yeşilçam'ı bilmeden, çözümlenmeden Türkiye'de sinema düşünülemez. Mümkün değil. Olmaz. Yeşilçam çok önemli bir sinema. Dünya çapında belki önemli bir sinema. Yani bunu Amerikalının, Fransızın bilmesi gerekmez. Bu Yeşilçam öyle pat diye havadan çıkmadı. İşte onun bunun filmlerini taklit ederek de çıkmadı. Taklit ederek de çıksa, başka şey oldu oralarda.

İ.M: Ben de araştırırken, Turan'ın [Seyfioğlu] kitabını yazarken, gerçekten de çok farklı şeyler denemiş adamlar. Gerilim denemişler,

polisiye, Lutfi Akad polisiye yapmış, kara film yapmış, çok değişik şeyler var. Tarihi filmler, Timurlenk yapıyorlar...

E.A: İşte o yüzden, 50'lere ben "Yeşilçam Öncesi Geçiş Dönemi" diye bakıyorum. Yeşilçam'ı da 62 yılına bağlıyorum, çünkü 62 yılında bölge işletmeleri devreye giriyor. O bölge işletmelerinin devreye girmesiyle Yeşilçam, Yeşilçam olmaya başlıyor artık. Orada daha somutlaşıyor. Daha öncesi, Arayış Dönemi. 60'tan sonra, ben 62 falan diyorum, çünkü 60'tan sonra bu **Metin Erksan**'ın falan bu yeni gerçekçi, toplumsal içerikli film denemeleri falan var. Sonradan tekrar iktidar değişince, sağ iktidarlar gelince, tekrar Yeşilçam yeşerdi. Yani o toplumsal sinema kök tutamadı. Tutabilir miydi? Bilmiyorum.

İ.M: *Aslında Yılmaz Güney'in yanında yetişen bir ekip var. Hani Erden Kıral var, Bilge Olgaç da onun senaryolarından birkaç film çekmişti, Bir Gün Mutlaka'yı (1975)... İzin var (Temel Gürsu, 1975)... Bunlar devam ettirebilirlerdi gibi geliyor bana ama devam ettirmeyi seçmediler, farklı yollara yöneldiler.*

E.A: Bilge Olgaç farklı bir anlayışta, Erden Kıral zaten kafasındaki sinemayı yapacak. Yılmaz da bir deney yaşamaya çalıştı, olmadı. İşte sonra Şerif [Gören] aldı, *Yol* (yani *Bayram*) filmini yaptı.

İ.M: *Bize zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim.*